

Zoömorfe maskers uit Kameroen

Dieren hebben eigenschappen die een mens niet of niet in diezelfde mate, heeft: kracht, lenigheid, snelheid, uithouding, instinct.

Soms leven dieren in het water, soms in de lucht. Die eigenschappen willen mensen zich maar wat graag toe-eigenen. Het plaatst ze boven de gewone man. Het geeft ze macht en aanzien. Dierenmaskers zijn daartoe een middel.

Foto Anja Ditzel Masker uit de verzameling van Eising-Hoekstra

Kameroen kent een bevolking met tientallen ethnies, die dikwijls zeer mobiel waren. Er zijn in de geschiedenis dan ook tal van migraties en vermengingen tussen de verschillende stammen geweest, waarbij geen rekening werd gehouden met de landsgrenzen. Het is niet ongewoon dat bijvoorbeeld een deel van de stam in Nigeria woonde en een ander deel in Kameroen. De stammen waren georganiseerd in kleine en grotere chefferies met een fon (chief) aan het hoofd. Door de moeilijke geografische omstandigheden was de organisatie in grotere koninkrijken zeer moeilijk of zelfs onmogelijk. Soms stond een koning boven een aantal fons. De fon wordt als een soort heilige beschouwd en baseert zijn macht op twee pijlers: enerzijds op zijn leiderschap over de geheime genootschappen, die orde en recht controleerden en de hiërarchische titels verdeelden, anderzijds op zijn vermogen om de eigenschappen van dieren over te nemen. Voorbeelden hiervan zijn de kracht van de buffel, de snelheid en lenigheid van de luipaard, het vermogen van de vogel om de aarde te ontstijgen enz... Dat gaf de fon een bovennatuurlijke kracht, toonde zijn macht over de natuur en zijn verbondenheid met de goden en geesten. Dieren spelen dan ook een belangrijke rol in de maatschappelijke structuren en processen en dit zien we terug in de politieke en socio-culturele activiteiten. De verschillende Kameroense volkeren hebben een grote traditie van dans- en processiemaskers, vooral in de Grasslands. De maskers kun-

nen antropomorf, zoömorf of gemengd zijn. De naam 'masker' of 'juju' heeft in de Grasslands echter een totaal andere betekenis dan wat wij onder een masker verstaan. Het gaat namelijk niet om iets dat het gelaat of het hoofd bedekt, maar om een totale figuur die op een speciale manier is aangekleed voor specifieke gelegenheden en waar de eigenlijke gezichtsbedekking slechts een bijkomstige accessoire is.

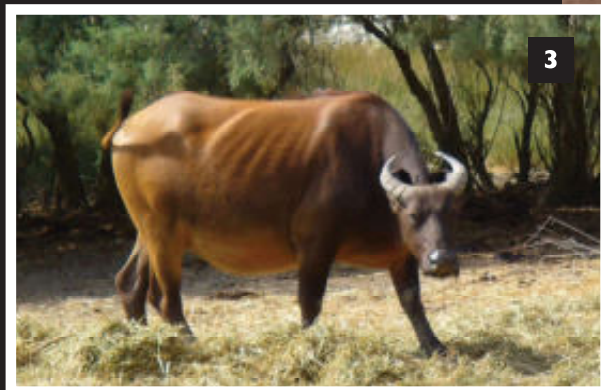
De juju

Elke juju is gekleed in een breed, loshangend kledingstuk, gemaakt van plantaardige vezels of katoenweefsel en vaak versierd met talloze accessoires zoals plukjes katoen of mensenhaar, oude koloniale munten, pluimen, schelpen, kroonkurken, belletjes, enz..., of in een gebreid tenu met mouwen en beenstukken. Soms bestaat de kleding uit een blauwe rok en een rood vilten jasje, versierd met belletjes en kralen. In de hand houdt de juju een zweep, een sabel, een speer, een dansstaf, een trofeeschedel of een oorlogskalebas. Op zijn rug hangt soms een luipaardenhuid en ook valse borsten worden wel eens gedragen. Rond de polsen en enkels zijn ratels bevestigd, gemaakt van gedroogde vruchten. Tenslotte worden nog elementen toegevoegd, die de magische krachten van de juju moesten versterken zoals zakjes geneeskrachtige stoffen, horentjes, klauwen, tanden, beenderen e.d. Het masker zelf kan zeer elementair zijn. Dikwijls is het gewoon een gebreide of katoenen kap met twee gaten

voor de ogen en versierd met veren van een roofvogel. Vroeger werd ook boomschors gebruikt. Het gelaat kan ook onbedekt zijn. De juju draagt dan een pruik van mensenhaar en een hoedje versierd met knopen, kralen, horens, enz. De houten maskers zijn altijd figuratief en kunnen zoals reeds gezegd antropomorf, zoömorf of gemengd zijn. Ze worden gedragen als gelaatmasker of als helm masker. Er bestaan verschillende juju's met elk hun specifieke betekenis en taak. Hun optreden gaat vergezeld van een eigen choreografie, muziek, liederen en kreten, afhankelijk van hun functie. Soms wordt de stem veranderd of spreken ze een geheimtaal die bij een van de geheime genootschappen hoort. Een groot blad aan de kap bevestigd toont dat de

Een danser van de Chamba uit Nigeria in een kostuum, gemaakt van plantaardige vezels en een buffelmasker met duidelijk antropomorfe kenmerken (let op de neus!).
Naturhistorisches Museum
Nürnberg, foto Daderot

1. Modellen van dansers met verschillende maskers. Links een voorbeeld van een masker gemaakt van een lap stof met veren erop, rechts een danser met een buffelmasker. Naturhistorisches Museum Nürnberg, foto Daderot.

2. Een danser met een realistisch vormgegeven buffelmasker. Foto Museo de Arte Africano Arellano Alonso

3. Een dwergbuffel, *Syncerus caffer nanus*. Flickr foto H. Zell

4. Een afbeelding uit 1899 van een buffelmasker uit Kameroen. De kop toont duidelijk aan dat de tekenaar nooit een negroïde mens had gezien. Hij maakte de tekening naar een kleurschets van L. Frobenius, de auteur van *Die Masken und Geheimünde Afrikas*. Bron L. Frobenius, 1898

5. Een zoömorfe masker waarin verschillende dieren zijn uitgebeeld (54 cm), de opengesperde snavel en de grote ogen van de kraai, naast de kop met oren en horens van de buffel. Het danste tweemaal per jaar, in de zaaitijd en bij de oogst, en moest kraaien afhouden van het stelen van het zaaigoed en het graan. Coll. en foto M. Lagrain

juju lid is van één van de gewaardijde genootschappen van de nacht (de Troh, de Ngang d'Oku).

Zoömorfe maskers

Er bestaan verschillende soorten dierenmaskers. In volgorde van voorkomen: rund (koe, buffel) het frequentst, olifant, vogel, aap, geit en meer uitzonderlijk luipaard en krokodil. Soms lijkt de runderkop op die van een paard of van een nijlpaard en soms zijn er mengvormen zoals een rund met een slurf of een olifant met een vogelbek.

Rundermaskers Veruit het meest voorkomend zijn maskers die de wilde dwergbuffel voorstellen. De horens lopen meestal in het verlengde van de kop naar achteren en ze staan slechts zelden omhoog gericht zoals bij de koe. Het staat voor kracht, moed en macht. De buffeljacht is voorbehouden aan de fon, die dat recht kan afstaan aan het hoofd van de jagers op voorwaarde dat de huid en de schedel aan hem worden gegeven. De horens worden versierd en gebruikt door de fon en zijn chefs om palmwijn uit te drinken. De hoogwaardigheidsbekleders zaten vroeger op de buffelschedels naast de fon. Men denkt dat er eertijds ook gedanst werd met echte schedels.

Geitenmaskers hebben meestal de getordeerde horens van de ram. Ze worden als agressief beschouwd en zijn het symbool van de krijgers. Ze staan voor mannelijkheid en vruchtbaarheid. De rundermaskers bij de Mambila treden op in het

kader van de rituelen het Suaga genootschap. Ze spelen een rol bij de genezing van ziektes, maar treden ook op in processies waar ze de leden van de andere sekse lastig vallen.

Apenmaskers Deze maskers worden bijna uitsluitend in het noorden van de Grasslands gezien. Ze spelen een rol bij begrafenissen. Zij verwijzen naar de band die er bestaat tussen de apen en de zielen van de voorouders, die in het woud ronddolen. Ze lopen ook voorop in sommige processies om de kinderen en vrouwen weg te jagen. Om die reden zien ze er dikwijls angstaanjagend uit met een breed voorhoofd, bolle kaken en grote tanden.

Olifantenmaskers Ook het olifantenmasker is exclusief voorbehouden aan de fon. Het staat voor rijkdom en macht, samen met de buffel, de luipaard en de slang. De jager moet de slaggtanden aan de fon geven. Jagers die ze zelf houden, verlaten de stam en stichten een nieuwe lineage. Er bestaan maskers van hout en maskers van stof, bezet met glaskralen en kaurischelpen. Kralen waren duur en stonden hoog in aanzien. De maskers met een slurf, die tot op de grond kon reiken, waren volledig met kralen bezet. Ze werden 'dingen van geld' genoemd. Ze dansten in het kader van de geheime genootschappen van de olifant. Er werd een grote geldelijke bijdrage geëist voor het lidmaatschap en dat geld diende voor de aankoop van wapens in geval van oorlog. De leden adviseerden de fon en konden

hem zelfs afzetten en een nieuwe benoemen, als hij niet voldeed. Zo kwam veel macht in handen van de geheime genootschappen. Olifantenmaskers traden op om de twee jaar, in een trage pas achter elkaar zoals olifanten lopen, en bij de begrafenis van koningen. Na de dood leeft de ziel verder in de olifant, waardoor ze de controle verwerft over de regen. De maskers in stof, bezet met kralen, vertonen verschillende geometrische patronen zoals de steeds terugkerende driehoeken. Datzelfde patroon vind je terug in de vlekkenvoorstellingen van de luipaard. Sommige auteurs menen dat dit patroon symbool staat voor het samenbrengen van de kracht van beide dieren bij de koning. Van de koning wordt ook gezegd dat hij volgens zijn eigen wil de gedaante kan aannemen van koning of van luipaard. De constructie van houten olifantenmaskers is altijd horizontaal met een vooruitstekende slurf evenwijdig aan de slag tanden en twee min of meer grote oren. Ze zijn tussen 120 en 160 cm groot. Ook de houten maskers kunnen met glaskralen bezet zijn.

Vogelmaskers Ook bij dit type masker zijn er weer twee soorten: gemaakt uit stof versierd met kralen en gemonteerd op een muts, en de houten helm maskers waar de vogel op zit. De vogel heeft een lange nek en een vooruit stekende kop en er zijn meestal geen poten te zien. Waarschijnlijk is de afgebeelde vogel een Toerako (*Musophagidae* of *Bananener*), hoewel sommigen ook

de kip, de patrijs, de kraai of de neushoornvogel menen te herkennen. De vogel wordt gezien als een 'go-between' en brengt na de dood de ziel van de overledene van de aarde naar de hemel.

Luipaardenmaskers Dit type masker is uiterst zeldzaam. De reden is dat niemand ook maar enig attribuut van de luipaard mag dragen zonder toestemming van de koning. Bij zijn dood gaat de macht om de gedaante van een luipaard aan te nemen exclusief over op zijn opvolger. Omgekeerd kan ook de luipaard een reïncarnatie zijn van een koning. Daarom moeten van elke gedode luipaard de huid, de schedel en de snorharen aan de koning worden overhandigd.

Het masker bestaat uit een muts in rode en blauwe stof met er bovenop een of twee figuurtjes die luipaarden voorstellen. Het werd gedragen door een vertegenwoordiger van de koning. Bij diens afwezigheid werd het op de tafel gezet om de koning te vervangen. Houten luipaardenmaskers zijn extreem zeldzaam. Bij sommige clans bestaan luipaardgenootschappen. De beeldjes 'mu'po', die gebruikt worden ter preventie van abortus en doodgeboorte, zouden een band hebben met de luipaard.

Krokodillen-, giraffen-, nijlpaarden- en hondenmaskers zijn nog zeldzamer en volgens sommige auteurs zouden ze van recente(re) datum zijn. martinlagrain@telenet.be

Foto Afrikamuseum, Museumnr. Af1956, 27.236.

Foto Arts anciens du Cameroun, Pierre Harter

1. De koning en leden van het Kuosi-genootschap met olifantenmaskers in 1930 gefotografeerd in Bandjoun (Grasslands, Kameroen). De grote verentooien (ten), die rechts gedragen worden, zijn kenmerkend voor de dansers van dit genootschap.

2. Danser met een houten olifantenmasker, Noordwest Kameroen.

3. Een bovenop het hoofd gedragen vogelmasker (70 cm), 19e of begin 20e eeuw.

4. Een nijlpaardenmasker (45,5 x 32,5 cm) verzameld voor 1956 in Bamessing, Kameroen.

Foto Minneapolis Institute of Art

5. Zoömorf masker van de Mambila (48 x 33 x 24 cm) dat gebruikt wordt bij de Suah Dua, een mannelijke Suaga maskerade om vruchtbaarheid en solidariteit te bevorderen. Het wordt ook gebruikt tijdens initiaties.

Bronnen

- Harter, P. (1986). *Arts Anciens du Cameroun, Arts d'Afrique Noire*. Arnouville
- Ndiaye, F. (1996). *Magische maskers. Afrikaanse maskers uit het Musée de l'Homme*, Parijs. Gent: Snoeck-Ducaju & Zoon.
- Perkins, F. (1976). The Sign of the Leopard: Beaded Art of Cameroon. *African Arts*, Januari Volume IX, Nr 2, p. 24-27.
- Ross, D. H. (1992). Elephant, The Animal and its Ivory in African Culture. *African Arts*, October Volume XXV, Nr 4, p. 64-81.
- Zeitlyn, D. (1994). Mambila Figurines and Masquerades. *African Arts*, Autumn Volume XXVII, Nr 4, p. 38-47.

Coll. R. en K. Zwiers, foto K. Zwiers